

ньої спеціальності;

- краєзнавчий підхід при якому вивчення рідного села, міста, області сприяє вихованню в учнів патріотичних почуттів, забезпечує зв'язок навчання з життям.

Сьогодні існують великі протиріччя між значним потенціалом позакласної роботи у школі та її використанням у навчально-виховному процесі. Часто в школах вона не має системи і наступності, а цим пояснюється її епізодичність. Дослідження показують, що в ряді випадків вона проводиться формально, позакласні заходи не мають серйозної пізнавальної основи і не спрямовуються на всебічний розвиток школярів. Істотним недоліком цих заходів є споглядально-розважальний характер, із позакласної роботи усуваються такі ознаки, як науковість, педагогічна мобільність, пошуково-дослідницька робота.

На підставі вищенаведеного у цій статті доходимо висновку, що науково організована позакласна робота повинна передбачати тісний зв'язок середовищ виховання (школи, сім'ї, суспільства), узгодження їхніх дій, ефективність засобів впливу з тим, щоб діти постійно знаходились під безпосереднім педагогічним впливом, щоб навіть їх відпочинок сприяв інтелектуальному збагаченню особистості.

РЕЗЮМЕ

У статті висвітлені питання позакласної виховної роботи та її місце у загальній системі навчання і виховання молодших школярів.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы внеклассной воспитательной работы и её место в системе учения и воспитания младших школьников.

SUMMARY

The questions of upbringing work after lessons and its place in the common, system of junior pupils teaching are described in this article.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтований підхід у вихованні // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Українсько-Польський щорічник / За ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, І. Більш, Н.Ничкало. - Ченстохова-Київ, 2000. - С. 331-350.
2. Болотина Л.Р., Латышина Д.И. Методика внеклассной воспитательной работы в начальных классах: [Учебное пособие для пед. институтов] - М.: Просвещение, 1978. - С.128.
3. Глуценко А.Г. Внеклассная работа в начальных классах. - К: Рад. школа, 1982. - С.126
4. Дем'янчук С.Я., Колупаева Т.Е. Виховання молодших школярів в душі миру. - Рівне.: Педінститут, 1990. -С. 107.
5. Калечиц Т.Н., Кеплина З.А. Внеклассная и внешкольная работа.: Учебно-методическое пособие для студентов-заочников пед. Институтов. - М.: Просвещение, 1972, - С.96.
6. Кобзар Б.С. Суспільне виховання підростаючого покоління. - К., 1967. - С.46.
7. Немировский В.Г. Социология личности. - Красноярск, 1989г.
8. Пелех Ю.В. Виховання старшокласників у позакласній роботі // Монографія. - Рівне. - Тетіс. - 1997. - 100с.
9. Сухомлинська О.В. Теоретичні засади перспектив діяльності позашкільних навчально-виховних закладів України // Матеріали Всеукраїнської практичної конференції. М. Київ, 20-24 вересня 1994 р.-К.: ІСДО, 1995.-С. 14-19.
10. Харчев А.Г. Социология воспитания. Проблемы воспитания личности. - М.: Политиздат, 1990г.
11. Ярмаченко М.Д. Развитие виховання, формування особистості // Педагогіка. - К.: Вища школа, 1986. -С. 38-60.

ПОЗАШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ГРОМАДСЬКИМИ ТОВАРИСТВАМИ ВОЛИНИ (КІНЕЦЬ XIX - ПОЧ. XX СТ.).

Борейко О.М.,

аспірант

Житомирський педуніверситет

Політика царського уряду перешкоджала відкриттю навчальних закладів для дітей незаможних верств населення. Поза навчально-виховним процесом залишалася велика кількість дітей різного віку, які потребували розумового, естетичного, фізично-

го виховання. На виховання особистості впливали різноманітні масові заходи, багатогранне спілкування учнів з навколишнім середовищем, характер і спрямованість дозвілля.

Наприкінці XIX-початку XXст. значну допомогу школі, батькам, суспільству, на Волині, для вирішення питання освіти, позашкільної діяльності дітей надавали громадські товариства. Серед різноманіття громадських товариств, що існували на території Волинської губернії, у цьому напрямі, слід зазначити: Товариство сприяння середній освіті, Волинське товариство сприяння вихованню дітей з відділом їхнього захисту, Товариство вчителів, Волинська «Просвіта», Житомирська комісія народних читань та ряд благодійних товариств.

Серед діяльності згаданих товариств доречно відмітити діяльність Волинського товариства сприяння вихованню дітей з відділом їхнього захисту. Загальні збори товариства відбулись 27 серпня 1900 року, на яких було обране Правління у складі: В.С. Ногайського - голова, К.К. Роше - товариш голови, М.І. Місяць - секретар і скарбник. До почесних членів були обрані: високо преосвященний Модест (Архієпископ Волинський і Житомирський), отець Іоанн Кронштадський, І.Я. Дунін - Борковський. Членами товариства обрали : Р.М. Андрееву, І.Я. Радецького, Н.І. Бурчак - Абрамовича, Р.С. Крузенштерн, В.Н. Пельшау, К.Д. Шепченко, О.Т. Дзбанівського та ін. Фінансові надходження товариства складалі: членські внески, проведення концертів, вистав, танцювальних вечорів, лекцій, від підписних книг, продажу макулатури громадських пожертвувань. Досить вдало проводила благодійні концерти, вистави, вечори К.К. Роше. Доктором Скомаровським були прочитані лекції.

У 1900 році відбулись засідання Правління на яких розглядались питання відкриття денних дитячих притулків, поділу міста на дільниці з метою організації притулків, а також для успішного проведення благодійних акцій товариством. Попередньо було розраховано, що для влаштування та утримання одного денного притулку для дев'яти дітей віком від 2 до 8 років необхідно близько 750 крб. на рік.

У 1901 році товариство відкрило перший притулок для 10 дітей. Але поступово число відвідувачів було збільшено до 30. Діяльність товариства не могла бути не поміченою громадськістю. Громадянами були зроблені значні грошові та натуральні пожертвування. З покращенням матеріального становища товариства, Правління вирішує відкрити другий притулок. У кожному із притулків для дітей шкільного віку були організовані невеликі школи. У цих школах викладались такі предмети: Закон Божий, читання, письмо, арифметика. Також діти навчались рукоділлю, шиттю, вишиванню, плетінню ковдр, тощо. Вони мали певні зобов'язання: прибирання приміщення, чергування та підтримування порядку в класі, допомога під час подавання чаю, сніданку, обіду та виконували усі доступні для дитячих сил роботи під керівництвом вихователя.

Діяльність товариства не обмежувалась лише роботою притулків. Товариство надавало різні види допомоги і дітям, які проживали в жахливих умовах, що спричиняло руйнацію фізичного та морального розвитку (протягом 1901р. надано їх біля 300).

Не залишало товариство без уваги і дітей, що потерпали від жорстокості старших. Одна з такого роду справ була доведена до розгляду в суді й винну особу законно покарали. Іншу справу було припинено лише тому, що звинувачені у жорстокому ставленні батьки віддали свою дочку на виховання товариству, а те направило її до пансіону. Подібних випадків було багато. Надавало допомогу товариство і класам рукоділля. Два курси навчання складалі чотири роки (по два роки на курс), після закінчення яких видавалося свідоцтва. Відвідували заняття близько 30 дівчаток у віці 12-16 років, які закінчили початкову школу.

Товариством було виділено певну суму коштів для розширення учнівської бібліотеки одного із училищ. Також воно допомагало дітям у забезпеченні їх необхідними книгами, сприяло у підготовці до вступу у гімназію.

Робота товариства була необхідною та викликала співчуття громадськості, що підтверджує наступний факт. Якщо на початковому етапі товариство нараховувало

63 члени то згодом ця цифра збільшилась до 180, а пожертвувань надійшло у чотири рази більше. Значна кількість товариств організовувалась з метою проведення сімейних свят, просвітницьких вечорів що сприяло духовному розвитку дітей. Ці сімейні заходи організовувались Володимир-Волинським громадським зібранням (1907р.), Житомирським комерційним зібранням (1908р.), Ковельським комерційним зібранням (1909р.) та ін. Діяльність таких товариств сприяла культурному, моральному становленню молоді.

Зважаючи на поганий стан здоров'я та проблеми незайнятості дітей влітку, громадські товариства взяли на себе вирішення проблем оздоровлення та літнього відпочинку дітей. Зокрема, восени 1896 року з ініціативи Єлизавети Сергіївни Трепетової (дружини Волинського губернатора) та громадськості було прийняте рішення про відкриття літнього санаторію для кволих та хворих дітей з незаможних сімей. Розуміючи важливість справи, місцева землеволодарка, графиня А.Ф.Нірод пожертвувала ділянку землі неподалік від Житомира. Ділянка знаходилась на березі річки Тетерів (з іншого боку якої розташовувався ліс). Вже у жовтні було зрозуміло, що коштів для будівництва санаторію вистачить (було зібрано 13930 р. 53 коп., а тому прийнято рішення про початок робіт). Створення проекту та проведення будівництва (двох будинків: один для 50 хлопчиків, інший для 50 дівчаток, та допоміжних будівель) здійснив безкоштовно губернський інженер А.М.Асвадунов. Слід відмітити, що архітектор врахував усі вимоги наукової гігієни, які були рекомендовані товариством лікарів. Разом з тим, для отримання смачної води було вирішено у скалі викопати колодезь, для купання побудувати два басейни, для щоденної прогулянки до лісу на другий берег річки побудувати пішохідний міст.

Одночасно з будівництвом проводилась і організаційна робота з влаштування медичної, господарчої та адміністративно-педагогічної частини. Для прийняття правил роботи санаторію було створено відповідні комісії із залученням фахових спеціалістів. Тим самим, завідуючою санаторію була призначена Н. А.Сундстрем (яка мала досвід роботи у подібному закладі). Вихователями хлопчиків були: вихователі гімназії В.Враштель та два дорослі вихованці гімназії - Боханевич і Закусило. Вихователями дівчаток були вчительки міських училищ Андреева, Базилевич, Семенова, Давидова (на дві зміни). Всі ці люди працювали безкоштовно. Крім них, були найняті економка та чотири прислуги. Також безкоштовно працювали дві сестри милосердя Житомирської общини Червоного Хреста. Постійний нагляд за станом здоров'я дітей, за плату, здійснював студент V курсу медичного факультету Соколовський (безкоштовно щонеділі приїздив лікар з міста для надання консультацій молодому студенту). Після затвердження правил, публікації відповідного оголошення через пресу, було здійснено набір дітей у першу зміну санаторію. Відбір претендентів здійснювали лікарі з метою виявлення по-перше, найбільш слабких дітей (тому що бажаних було більше ніж міг прийняти санаторій), по-друге, виключити хворих з інфекційними захворюваннями. Згідно зі статутом санаторію вік зараховуваних дітей був обмежений 14 роками. Та для чотирьох дівчат було зроблено виключення, оскільки їх фізичний стан був досить поганим. Із 105 дітей, що відібрали для відпочинку у санаторій на протязі літа: 9 - круглі сироти, 44 - напівсироти, у 32 - батьки хворі хронічними хворобами. При обстеженні дітей були виявлені захворювання: недокрів'я у 62-х, пухлин лімфатичних залоз у 32-х, хвороб легень у 16-ти, золотуха та запалення ушей у 5-Х. Робота санаторію розпочиналась 1-го червня. На відкритті санаторію було багато присутніх батьків, гостей. У числі почесних гостей були й Попечитель Київського учбового округу В.В.Вельямінов-Зернов, окружний інспектор П.П.Ізвольський.

З другого червня розпочалась робота санаторію згідно правил. День для дітей був регламентований лише на стільки, на стільки це передбачалось вимогами гігієни та порядку. Було вирішено надати дітям повну свободу у виборі ігор, занять, прогулянок. Проведення та повторення уроків вирішили не вводити у життя колонії. Вставали діти вранці о 7.00-7.30 год. Після вранішньої молитви та сніданку, діти, розділившись на групи під наглядом вихователів, брались до своїх улюблених справ (хлопчи-

ки бігали, лазили, будували фортеці; дівчатка ж більше ходили по ягоди, збирали квіти, гриби, гуляли в серсо, крокет, а всі разом ходили на віддалені екскурсії). Обід був з 13.00 до 14.00 год. Після обіду були прогулянки, купання, катання на човнах (яких закупили три). При цьому, як правило, веслували самі діти. З другої половини липня, коли вечори стали довгими, організовували спів хору, підготували спектакль (всі декорації, сцену, куліси діти готували самі)(протягом літа 1897 року санаторій працював 75 днів. За цей час відпочило у санаторії 105 дітей: хлопчиків - 50, дівчаток - 55). Одним із напрямків роботи громадських товариств Волині була організація ними виправних притулків для неповнолітніх. 12 травня 1892 р. був затверджений статут Волинського товариства виправних притулків. Зборами було обрано правління (Д.С. Федоров - голова, В.А.Матусевич - товариш голови, Я.І.Муравйов - скарбник, І.С. Жданов - секретар, М.М.Меркулова, П.Ф.Юрашева - члени правління). Відкриття та упримання виправних закладів потребувало значних матеріальних витрат. Тому правління організувало роботу в напрямку збору коштів. Разом з тим, члени правління здійснювали пошук ділянки землі для будівництва притулку та її викупу (оскільки казенну землю відмовилась виділити місцева влада). За 1892 - 1897 рр. було зібрано 29153р. 31коп. Також правління керувало організацією концертів й вистав, прибутки від яких зараховувались на рахунок товариства.

Проте для будівництва зібраних коштів було замало. Тому, 13 лютого 1898 року загальні збори, за рекомендацією правління, прийняли рішення щодо відкриття з 1-го березня притулку у найнятому приміщенні Тригірського чоловічого монастиря. У розпорядженні тимчасового притулку знаходився будинок із семи кімнат (з кухнею, коморою та погребом, великим сараєм) та 0,5 десятин землі для вирощування городи. Для управління притулком правлінням були запрошені С.В. Анікін (директор), С.В. Гловачевський (вихователь та викладач Закону Божого), А.С.Анікіна (вчителька). Але цей склад службовців пропрацював не довго. З 16 жовтня 1898р. в.о. директора покладалося на В.В.Волощенка, законовчителем став Денишівський священник О.Є.Ганчолевич (з 28 жовтня 1898 р.), вихователем та вчителем зі столярного ремесла - Ф.А.Лавренов (з 22 липня 1898 р.), економкою - М.О.Волощенко (з 16 жовтня 1898 р.), а також вчителем - К.А. Міхашук. 2-го березня цього ж року був відкритий та розпочав роботу тимчасовий притулок. У 1898 р. до притулку помістили 14 вихованців, але 7-го жовтня один утік. Вихованці розподілялись наступним чином: за віком - 10 - 11 років - 1; 12 -13 років —2;13 -14 років -1; 15 - 16 років - 2; 16 - 17 років - 2; 17 - 18 років - 4; невідомого віку - 2; за провинами - проти приватної власності - 13; проти правопорядку -1; за сімейним станом - мали батька та матір - 9; одну матір - 1; одного батька - 1; круглі сироти - 3; за ступенем грамотності - неграмотних - 10; уміли читати та писати - 4; за попередніми судимостями - засуджені вперше - 6; засуджених вдруге - 2; засуджених більше двох разів - 2; за місцем проживання - міські жителі - 6; сільські жителі - 8; за віросповіданням - православні - 4; католики - 3; лютерани - 1; євреїв - 6. Організація життя та навчально - виховної роботи у притулку розподілялась наступним чином:

Час	Вид діяльності
6	Підйом
6-7	Прибирання приміщення та молитва
7-7.30	Ранковий чай
7.30-11.30	Робота у столярній майстерні
11.30- 12.00	Фізична підготовка та стройове навчання
12.00-12.30	Обід
12.30- 15.00	Відпочинок та прогулянка у дворі, або у лісі
15.00-17.00	Робота у майстерні та приготування уроків
17.00-17.30	Полуденок
17.30-19.30	Навчальні заняття у класі
19.30-20.00	Відпочинок (вільний час)
20.00	Вечеря, молитва та підготовка до сну

Заняття у класі були перенесені на вечірній час, у зв'язку із зайнятістю вчителя вранці. У літній період вихованці вставали о 5.00, працювали у столярній майстерні, а також не менше двох годин працювали на городі. Крім того, вони допомагали монастирю зі збором сіна, за що отримали три вози останнього для використання у власному господарстві. Навчання влітку проводилось від однієї до двох годин на день і присвячувалось лише повторенню навчальних курсів.

У вихідні та святкові дні вихованці вставали о 7.00 і після чаювання йшли до церкви. Після обіду, за звичай, здійснювали прогулянки, а ввечері їм проводилося колективне читання художніх творів (з бібліотеки притулку, яка нараховувала 543 найменування, подарованих меценатами). Також влаштовувалися товариством для вихованців притулку і святкування Нового року.

Оскільки, у притулку знаходились вихованці - євреї, з часом у керівництва, з'явилась можливість відпускати їх до одновірців, які проживали у селі Тригир'я. Крім того, ці вихованці були забезпечені єврейськими молитвениками, пожертвованими одним євреєм із Житомира.

В основу морального перевиховання у притулку були покладені гуманність, безперервний нагляд та спілкування вихователів з вихованцями, участь у щоденних спільних молитвах та відвідуванні церкви. Також моральний розвиток здійснювався у спільній праці, проведенні з правопорушниками читань і бесід.

Проте, тимчасово зайняте приміщення, не відповідало санітарно - гігієнічним вимогам притулку. Тому правлінням було прийняте рішення про обмеження прийому вихованців до 12 чоловік. На той час, у зв'язку з віддаленістю притулку, правління стало менше приділяти йому уваги. У цьому зв'язку правління вкотре звернулось до міської Думи з проханням про виділення землі для спорудження колонії, яка б набула характеру ремісничого притулку. Клопотання було підтримане. Дума виділила дві десятини землі, на віддалі трьох верст від центру міста у Чуднівському напрямку (м.Житомира).

Загальні збори, які відбулися 27 березня 1899 р., доручили правлінню будівництво двоповерхового приміщення розрахованого на 40 вихованців. Крім того, планувалося посадити сад і завести город. Завершити будівництво мали до вересня 1900 р. Крім того, товариство викупило 39 десятин і 1600 сажень у Станишівській лісовій дачі для влаштування там у подальшому сільськогосподарської колонії (у вигляді відділення постійного Житомирського притулку).

За роки своєї діяльності товариство стало досить потужним. Про це свідчить його фінансовий стан. Так, у 1898р. на рахунку товариства знаходилось 46490 руб. 21 коп.

Значимо, що досвід поєднання навчання з продуктивною працею малолітніх правопорушників був використаний у 20-ті роки ХХ століття А.С.Макаренком. Зокрема, він у Ковалівській колонії організував на ті часи зразкове селянське господарство, де його вихованці не лише долучалися до праці, а й успішно навчалися.

Отже на початку ХХ ст. громадські товариства Волині здійснювали значну організаційну і фінансову підтримку в організації і проведенні культурницько - просвітницької, освітньої, навчально - виховної, оздоровчої роботи з дітьми найбільш вразливих верств населення Волинсько - Поліського краю.

ДЖЕРЕЛА

1. Отчеты о деятельности Волынского общества содействия воспитания детей с отделом их защиты за 1900, 1901, 1906 гг. - Житомир. - НБУ им. В.Вернадского - Институт рукописи. Ф.67, №543.
2. Краткий отчет об устройстве и первом годе деятельности Житомирской детской санатории. - Житомир. Волынская губернская типография, 1898г. Державний архів Житомирської області.
3. Отчет Волынского общества исправительных приютов за 1898 - 1899 гг. Житомир. -Типография и переплетное заведение И.Кельман,1900. - ДАЖО.